

Emina Căpălănașan

Morfologia: de la *a* la *verb*

Volum îngrijit, cuvânt-înainte
și notă asupra ediției de
Florina-Maria Băcilă

Editura Universității de Vest din Timișoara

2024

Cuprins

Florina-Maria Băcilă, <i>Gramatica limbii române – tradiție, modernitate, permanență</i>	9
Florina-Maria Băcilă, <i>Notă asupra ediției</i>	13
I. Elemente teoretice	17
I.1. Substantivul	17
I.2. Adjectivul	23
I.3. Pronumele	26
I.4. Numeralul	34
I.5. Verbul	38
I.6. Adverbul	49
I.7. Prepoziția	52
I.8. Conjunția	56
I.9. Interjecția	59
II. Exerciții	61
II.1. Substantivul	61
II.2. Adjectivul	63
II.3. Pronumele	64
II.4. Numeralul	65
II.5. Recapitulare	66
II.6. Verbul	67
II.7. Adverbul	69
II.8. Prepoziția	70
II.9. Conjunția	72
II.10. Interjecția	73
II.11. Recapitulare	74

III. Probleme speciale de acord	75
IV. Elemente de gramatică practică	85
IV.1. Cuvinte mici – dificultăți mari – soluții rezonabile	85
IV.2. <i>Bazat</i> – un participiu cu sens adjectivizat	88
IV.3. <i>Fiecare...</i> și-a găsit nașul	92
IV.4. Viitorul <i>viitorului</i>	95
IV.5. <i>A fi</i> sau... <i>a fi</i>	96
IV.6. <i>A se decide...</i>	97
IV.7. <i>Ca și</i> : etern și fascinant	99
Sigle	101
Bibliografie	102

I. Elemente teoretice

I.1. Substantivul

De precizat în analiza morfosintactică:

1. felul: comun/propriu; simplu/compus;
2. genul: masculin/feminin/neutru;

Atenție la următoarea diferențiere: *mobîl* (are forme diferite în funcție de gen, create prin derivare)/*epicen* (are aceeași formă pentru M și F)/*heteronim* (termeni diferiți pentru M și F) – doar în cazul substantivelor care denumesc **ființe**.

3. numărul: singular/plural; se precizează dacă substantivul are numai formă de singular (*singularia tantum*) sau numai formă de plural (*pluralia tantum*);

4. cazul: nominativ/acuzativ/genitiv/dativ/vocativ;

5. se precizează dacă e precedat de prepoziție;

6. felul articulării: nearticulat/articulat cu articol hotărât, enclitic/proclitic, sau cu articol nehotărât, proclitic;

7. f.s.

Definiție: este partea de vorbire **flexibilă** care denumește ființe, obiecte, fenomene ale naturii, însușiri, stări sufletești, acțiuni.

1. Felul:

– comun/propriu (caracterizat prin individualizare, grafiat cu majusculă): *hollywoodian*; *Hollywood*;

– simplu/compus: *trend*, *telefon*, *bijuterie*; *nucă-de-cocos*, *arbore-de-cacao*, *cuvânt-înainte*, *cuvânt-tîtu*, *cuvânt-cheie*, *argint-viu*, *contabil-șef*, *formular-tip*, *viceprim-ministru*, *Alba Iulia*, *Baia Mare*.

Locuțiuni substantivale: *păreră de rău* „regret”, *aducere aminte* „amintire”, *băgare de seamă* „atenție”, *trecere în revistă* „recapitulare”.

2. Genul:

– se stabilește prin numărare: masculin (*un – doi*)/feminin (*una – două*)/neutru (*un – două*);

– subst. mobile (se formează prin atașarea unor sufixe): *broască – broscoi, lup – lupoaică*;

– subst. epicene: *șobolan, girafă, zebra, pinguin, rector, critic (literar); !decan (F decană)* nu e epicen; la fel: *prodecan – prodecană*.

– subst. heteronime: termeni diferiți pentru M și F: *găină – cocoș, bărbat – femeie*.

3. Numărul: singular/plural

Subst. defective:

– de plural (*singularia tantum*): *fasole, unt, aur; sinceritate, cinste*;

– de singular (*pluralia tantum*): *ochelari, tăieței, aplauze, zori, blugi*.

Nu sunt subst. defective de singular¹: *icră (pl. icre), foarfecă (pl. foarfeci), pantalon (pl. pantaloni)*.

Subst. care au nr. comun: sg. = pl. (*ardei, ochi, pui, unchi, învățătoare, muncitoare, nume*).

Subst. invariabile: *vodă, tanti, madam*.

4. Cazul:

▪ N.: este cazul nonsubordonării, funcțiile specifice fiind S și NP: *Îmi place Dirrecția 5; Erasmus înseamnă experiență de viață. + apozitia: *Bogdan, premiantul, se pricepe la informatică*.*

▪ A.: se construiește cu ajutorul unor prepoziții precum: *pe, cu, la, din, sub, despre, fără, prin*.

– AT substantival prepozițional: *Ne vedem la barul din colț*.

– CD (*pe cine?, ce?*): *Îl cunosc pe Vlad de mult.; Nu-mi găsesc telefonul*.

▪ G.: întrebări: *al, a, ai, ale cui?*: *Imaginația colegei o depășește pe a mea*.

▪ D.: *cui?*: *I-am vorbit studentului despre examen*.

▪ V.: exprimă o strigare/o chemare/o adresare: *Ioana, vino aici!*; Băiatele!

Băiete, ajută-mă!

¹ Pentru forma actuală de plural consultăm DOOM₃ (***) *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, ediția a III-a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2021).

5. Articularea:

– nearticulat:

– articulat cu articol hotărât: *enclitic/proclitic* (*băiatul, cartea, băieții, cărțile, pixul, pixurile, lui Tudor* + formele de G., D., V.):

– articulat cu articol nehotărât: *proclitic* (*un student, o floare, niște copii* + formele de G., D.):

– precedat de articol posesiv-genitival: *al, al, ai, ale*;

– Atenție la articolul demonstrativ *cel, cea, cei, cele; celui, celei, celor*. *Cel* este articol atunci când însoțește un adjectiv care apare pe lângă un substantiv articulat cu articol hotărât, într-o structură de tipul: *studentul cel ambițios*. Dacă în context *cel* substituie un substantiv, e pronume semiindependent²: *Cel ambițios a reușit și de data aceasta!*.

Corelarea funcție – caz. Situații speciale

N.

S: Decana *ne-a convocat*.

NP: *Ei sunt* brașoveni.

! *Ei sunt din Brașov*. A FI = PRED. („a-și avea originea, a se trage din..., a proveni”) → *din Brașov* = CircLoc (A.)

Apoziție: *Eva, colega mea, e bună la gramatică*; *Evei, colega mea, îi place ciocolata*. – apoziție neacordată

colega mea = apoziție dezvoltată; *colega* = centru de grup; *mea* = determinant (AT adj., N.)

! *Străzii Timiș i s-au schimbat bordurile*. *Timiș* = atribut categorial (în N.) – GALR; în GBLR: modificator denominativ.

Profesorul Popescu este apreciat. – atribut (GLR-G)

EPS: *El a fost ales* prim-ministru.

A.

CD: *Am vizitat* muzeul; *Mi-am vizitat* părinții; *Am întâlnit* câțiva colegi *la mallul din Șagului*.

! *Am vizitat* Muzeul National al Banatului.

Variantă: *I-am întâlnit* pe câțiva colegi.

Greșit: *Am întâlnit* pe câțiva colegi.

² V. *infra*, capitolul privitor la pronume.

Morfologia: de la *a* la *verb*

Atenție la anticiparea și la reluarea (dublarea) prin cliticele pronominale: **O aștept pe Maria**. (Exemplul apare în GLR-G³, p. 98, unde *pe Maria* este CD.) *O* are rolul de a anticipa CD (**cliticul este angajat în dublare**); se va analiza împreună cu *pe Maria*, ca făcând parte din CD (v. p. 117: C dublat și pron. clitic ocupă **o singură poziție sintactică**). **Împreună** reprezintă f.s. de CD (p. 280).

CPrep: M-am supărat pe Vlad; Mă tem de șobolani. (GALR⁴, GBLR, GLR-G)
– *verbul regent ne ajută la diferențiere!*

AT: Paharul de plastic s-a crăpat.

CircLoc: Am căzut pe trotuar.

CircTimp: În decembrie plecăm din Timișoara; Am așteptat (multe) zile (și nopți)⁵.

CircMod: Serie cu grijă.

CircCauză: Mor de poftă!

+ Scop, Condițional, Concesiv, Apoziție

NP: Paharul este de plastic.

EPS: A luat-o de profesionistă. (atenție la discursul colocvial!)

CAg: Blocul e făcut de o firmă. (construcțiile pasive)

G.

AT: Locatarii blocului ajută la curățenie.

! Ai casei sunt oameni de treabă.

Ai = pron. semiindependent; *casei* = subst. în G., AT. (v. și obs. din GLR-G, p. 131)

NP: Blocul este al oamenilor; Cartea este a profesoarei. – tradițional + GLR-G, p. 94

EPS: O știa a dracului.

! Balada lui Ciprian Porumbescu – se analizează separat

! Frumoasa frumoaselor = se analizează separat

+ prep.: campania împotriva abandonului (AT); Campania a fost împotriva fumatului. (NP); Luptăm împotriva fumatului. (CPrep); Înot/Merg împotriva curentului. (CircMod).

³ Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Gramatica limbii române pentru gimnaziu*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2022.

⁴ ****Gramatica limbii române*. I. *Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2005.

⁵ V. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986, p. 47.

! repetarea/folosirea articolului: obligatorie! Corect: *dansul mirilor și al nașilor: povara elevilor și a profesorilor.*

În GALR și în GBLR, *al (a, ai, ale)* din structurile cu genitivul este analizat **nu** ca articol, ci ca marcă a genitivului → face posibilă exprimarea acestui caz: *un elev al profesorului; al (a, ai, ale)* într-o construcție fără subst. regent este pron. semiindependent:

Al Anei e mai bun.; **Al** meu este mai bun.

! *Al meu* = pron. posesiv – în gramaticile tradiționale + la gimnaziu (v. GLR-G, p. 96, p. 131)

+ Circ (ușor de construit: cu ajutorul prep./loc. prep. care cer G.)

D.

Cl: *Le-am trimis e-mailul profesorilor interesați., dar Acționează contrar normelor.* – CircMod

AT: *Acordarea de ajutoare sinistraților a fost lăudată.*

CircInstr: *A reușit numai datorită ambiției.* (menționat în GLR-G, p. 99)

! *Grație efortului și talentului* – atenție la posibile erori (*grație efortului și *a talentului*)

Diferențieri:

CPrep – în A. + G.: *Mă gândesc la vacanță.; M-am spălat pe mâini.* + Scandăm împotriva violentei.

Cl: în D. (fără prep.): *I-am dat mamei² un cadou.*

D. cu prep.: CircInstr (*datorită*); CircMod (sensul; prep. – tradițional!); AT (*succesul datorită efortului*)

Prep. D.: *grație, datorită, mulțumită* („numai 3”! – GLR-G, p. 94, p. 210), *aidoma, asemenea, conform, contrar, potrivit*⁸ (în gramaticile tradiționale).

⁶ A nu se confunda articolul genitival *a* cu prepoziția *a*. În structuri ca *jucăriile a doi copii, autoare a multe cărți*, *a* este o prepoziție care ajută la exprimarea relației de genitiv. *A* este articol genitival în contextele: *jucărie a copiilor, autoare a multor cărți*. Pentru mai multe informații despre acest tip de omonimie v. Florina-Maria Băcilă, *Omonimia în limba română. Privire monografică*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2007, p. 135-136.

⁷ Atenție la articol! Nu vorbim despre articolul *-ei*, ci despre *-i* (*-e* este, în acest caz, marcă a pluralului). De asemenea, *-i* e articol aicei: *băiatul, -u* fiind o vocală de sprijin.

⁸ Sunt urmate de dativ și cuvintele *conform, contrar, potrivit, aidoma, asemenea*, însă acestea sunt considerate adverbe, nu prepoziții, deoarece pot apărea singure și sunt identice formal cu masculinul singular al adjectivelor corespunzătoare: *Acționează conform planului, și pas conform planului* (vs decizie *conformă planului*) – v. GLR-G, p. 210. Dicționarele susțin această idee, *conform*, de pildă, fiind înregistrat cu ambele valori morfologice: *adjectiv și adverb* – v. MDN, NODEX, DOOM₃, s.v.

- ! *aidoma, asemenea, conform, contrar, potrivit* sunt **adverbe** (GBLR, p. 308 + GLR-G, p. 94, p. 210) → adverbe care primesc un **complement în dativ**.
! prepoziția *datorită* precedă un CircInstr, în timp ce gruparea *din cauza*⁹ însoțește un CircCauză.

V. fără f.s.! *Băiete, stai liniștit!*

Eventual, opoziție: *Băiete, frumosule, fii atent!* sau AT categorial: *Nene Radule, dă-mi și mie o mână de ajutor cu bagajele astea!* (vs *Nene Radu* – N.),

! *Măi fetițo, vezi ce spui!* SAU *Măi, fetițo, vezi ce spui!*

Distincția N.-A.; G.-D.

Să analizăm: *Un exemplu îl reprezintă poezia.; De obicei, își ajută părinții copiii.; Multe locuri vede luna.; Dau cartea (nouă a) copilului.; La mulți ani Armatei Române!; Erasmus înseamnă experiență.*

ATENȚIE LA:

Îmi vine mie o idee imediat!

Îmi place ciocolata.

Mă dor picioarele.

Mă ustură pielea.

Mă interesează gramatica.

Mă pasionează noile trenduri.

Mi-e foame.

Subst. din aceste contexte sunt în N. și sunt S.

⁹ V. *infra*, capitolul dedicat prepoziției, pentru explicații privind statutul acesteia.

I.2. Adjectivul

De precizat în analiza morfosintactică:

1. felul: propriu-zis/provenit din verb la participiu/gerunziu; simplu/compus (de ex.: *cumsecade, alb-gălbui*); adjectiv *invariabil* (are o singură formă)/*variabil* cu 1/2 terminații; cu 2/3/4 forme flexionare;
  2. genul: masculin/feminin/neutru;
  3. numărul: singular/plural;
  4. cazul: nominativ/acuzativ/genitiv/dativ/vocativ;
- Gen, număr, caz: pentru precizarea acestor categorii gramaticale, ne uităm la nominalul cu care adj. se acordă.
5. gradul de comparație: *pozitiv, comparativ* de inferioritate/de egalitate/de superioritate, *superlativ* relativ de inferioritate/de superioritate/absolut;
- Precizăm, de asemenea, dacă adjectivul este fără grade de comparație și dacă e articulat formal (de ex.: *frumoasa fată*) sau însoțit de articolul demonstrativ (de ex.: *fata cea frumoasă*).
6. f.s.

Definiție: este partea de vorbire **flexibilă** care exprimă însușiri și se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl determină.

Felul:

- propriu-zis: *frumos, înalt*/**provenit** din verb la participiu (participial)/gerunziu (gerunzial): (*carte*) *scrisă, citită, apreciată, ruptă, împrumutată; (frunze) căzânde;*
- invariabil (are aceeași formă, indiferent de gen, număr, caz): *roz, bleu, bej, gri, ferice, propice, precoce, locvace, vivace, asemenea, așa, gata;*
- variabil: cu **1** terminație (*fierbinte – fierbinte, verde – verde*); cu **2** terminații (*bună – bună, frumos – frumoasă*);
- adjectiv cu **1** formă flexionară (*gri, ferice, așa*)/**2** (*dulce – dulci*)/**3** (*cenușiu – cenușie – cenușii, roșu – roșie – roșii*)/**4** (*alb – albă – albi – albe, negru – neagră – negri – negre*) forme flexionare.

Gradele de comparație:

– pozitiv: *Am scris o carte bună.*

– comparativ

– de inferioritate: *Am scris o carte mai puțin bună decât a lui.*

– de egalitate: *Am scris o carte la fel de bună ca a lui.*

– de superioritate: *Am scris o carte mai bună decât a lui.*

– superlativ relativ

– de inferioritate: *Cartea mea e cea mai puțin bună dintre toate.*

– de superioritate: *Cartea mea e cea mai bună dintre toate.*

absolut: *Cartea mea e foarte bună.*

→ inf. + sup. = de inegalitate (GLR-G, p. 162)

Alte modalități de exprimare:

- cu adverbe: *admirabil, extraordinar, formidabil, minunat, nemaipomenit, uluitor* + DE + gradul pozitiv: *Cartea mea e extraordinar de bună.*
- prin repetarea adjectivului: *Cartea mea e bună, bună.*
- prin construcții exclamative: *Ce bună e cartea mea!*

Adj. fără grade de comparație: *superior, inferior, interior, exterior, maxim, extrem, suprem, ultim, complet, mort, pătrat, perfect, principal, rotund, veșnic.*

Observații:

! Formularea *Ca *și copil, desenam zilnic.* este incorectă. Corect gramatical: *ca copil*; prep. *ca* „drept, în calitate de”. Loc. prep. *ca și* se folosește într-o struct. comparativă: *E la fel de înalt ca și tine.*

! Greșit este și: *mai frumoasă ca *și tine* → corect: *ca tine*. La comparativul de inegalitate *ca* (= *decât*) se folosește corect fără *și*.

Adj. invariabile: *roz, bleu, bej, gri, fericite, propice, precoce, locvace, vivace, asemenea, așa, gata*. Atenție: *tenace*, pl. *tenaci*.

Mai mic (*Am un frate mai mic.*) – comparativ de superioritate.

Atenție la:

Adjectivul subordonat vs adjectivul regent: *film bun* vs (*mobilă*) **plină de praf**;

Discurs corect vs *vorbește corect*; **idee nouă** vs *idei nou propuse*.

Locuțiuni adjectivale: *de treabă, de seamă, de nimic, în vârstă*.

– componentele își pierd autonomia (lexicală + gramaticală), sensul este unitar, iar gruparea se analizează împreună (= o singură f.s.);

! este **mai de treabă decât alții**, este **cel mai în vârstă** – loc. adj. apar în contexte de gradare (ca orice adjectiv calificativ).